Článek - Bulletin 3/2015 s tématem VEŘEJNÉ ZAKÁZKY, který nebyl vydán, neboť rozsahem a obsahem neodpovídal původnímu předpokladu RR ČKA.

Veřejné zakázky pro architekty jsou stále bobtnající problém…

Následující komentář nereprezentuje názor žádného z architektů, nýbrž je výstupem subjektivní analýzy zasvěceného pozorovatele při sledování trhu VZ prakticky na denní bázi a při občasné konfrontaci a polemice s profesionály i laiky - o významu architektury ve veřejném prostoru a analogie vývoje stavební kultury.

Na úvod předesílám, že jsem byl požádán zástupci ČKA, abych ze zkušenosti popsal vztah architektů k veřejným zakázkám a jinak propagoval účast v tomto trhu. Této výzvy nemohu bohužel uposlechnout přímo, neboť nejsem o stávajících kvalitách procesů a podmínkách řízení zatím zcela přesvědčen.

Bez uvedení asociací, jisté kritiky a tím pobídky k reflexi, by se stal komentář jen plácáním do vody ve snaze nazvat jej tsunami a takové sdělení by bylo eventuálně jen fádním.

V několika málo řádcích se pokusím vystihnout a připomenout nejdůležitější pozitivní a negativní aspekty, současného přístupu k zadávacím řízením, jako základu pro budování veřejného prostoru a zároveň - proč se domnívám, že vyšší zainteresovanost jednotlivých nebo sdružených architektů je bezodkladně nezbytná.

Velice stručný pokus o naplnění požadovaného zadání…

Pozitiva na práci pro veřejného zadavatele snad není nutné více rozebírat. Základním motivem je pochopitelně „nehynoucí" dílo ve veřejném prostoru, které slouží a determinuje více než jednu rodinu nebo obchodující společnost. Zároveň skutečnost, že zadání mohou být oproti požadavkům privátních investorů docela srozumitelná a dobře definovaná, připouštějí se experimenty a dává se průchod seberealizaci ve větší míře nejen proto, že ve veřejném zájmu a se starostou za zády se dílo snáze prosadí u dotčených a úřadů.

Nepochybnou výsadou veřejných zakázek je různorodost projektů a šance začít dělat něco úplně jiného, stejně jako spolupracovat nebo se spojovat s jinými subjekty, ať v roli vedoucího celé akce nebo jako subdodavatele pro určitou část.

Veřejní zadavatelé platí oproti soukromníkům téměř vždy včas, pokud dodavatel plní řádně úkoly předepsané smlouvou.

Dobře odvedená práce může iniciovat řetězec událostí, které vedou k dalším tzv. napřímo zadaným úlohám menšího rozsahu, až postupně k věhlasu v očích dalších samosprávných autorit, které architekta v logickém důsledku doporučují nejbližšímu okolí a obyvatelům jejich obce.

Architekti se učí lépe odhadovat složitost a cenu plnění, předjímat problémy, koordinovat práci širších kolektivů a získávat zkušenosti a reference při sofistikovanějších zadání, které se mohou hodit při práci pro větší soukromé investice.

Naproti tomu je trh veřejných zakázek opředen velkou spoustou smyšlenek a generalizací, které na jedné straně šíří ti, co se o práci pro veřejný sektor nikdy nepokusili, nebo naopak ti, kteří se snaží odradit potenciální konkurenci. Žebříček odůvodnění různých případů, proč veřejné zakázky někteří raději ignorují, uvádím podle stupně jejich popularity.

Kausa: Práce mám dost, takže proč bych měl vůbec řešit veřejné zakázky!?

Finanční krize prvního desetiletí, která nezapomínejme, odstartovala jako nemovitostní bublina, je podle některých expertů za námi. Zpravodajství posledních let, které se odvolává na zlepšující se ukazatele aktuálních statistik nejen stavebního průmyslu, nám našeptávají bezbřehou víru v lepší zítřky.

Je to tím, že lidé jsou nejzranitelnější právě tehdy, když jsou nejšťastnější, protože tehdy jsou také nejdůvěřivější. Úrokové náklady za „vlastní" bydlení jsou nejnižší v historii, a každý chce stihnout vlak do stanice neřízeného hypotečního zadlužení.

Téměř v každém uplynulém kvartále developerští mamuti ohlásili o něco vyšší realizované kapacity, a rozšířili nám nabídku prostor pro bydlení i práci. Tržby realitních kanceláří a odměny ze zprostředkování hypotečních poradců každoročně poskočily o desítky procent. Banky se holedbají rekordní poptávkou po dlouhodobých úvěrech, kdy jsou schopni ještě garantovat nízké úroky po prvních několik málo let splácení spotřebitelem.

Co bude potom, až tahle zbytnělá euforie začne doznívat, nikoho příliš nezajímá velice podobně jako před deseti lety ve Spojených státech. Blížíme se znovu době, kdy to nejvěrnější sdělení je možná ukryto kdesi mezi řádky.

Bydlet či pracovat v novém se lidem i za nejasných podmínek v blízké budoucnosti prostě chce a sny z billboardů u dálnice si masy začínají naplňovat. Satelitní paraboly víc nehyzdí střechy a fasády nové zástavby, neboť satelitní městečka plní tuto funkci s dostatkem sama o sobě. Navíc tyhle periferie mají už zavedenou i kabelovku, která je pro nové nabyvatele předplacená na tři léta dopředu a zahrnutá v ceně nemovitosti vybrané z katalogu a realizované takzvaně na klíč. K jakému rozvoji se dospívá a jaké hodnoty se v tomto uměle poháněném k růstu, uspěchaném a pokrouceném trhu realizují, je nasnadě.

Když se řekne, že stavebnictví je v sedle, tak je třeba vždy zpozornět, neboť životní prostor a krajina se obratem okamžiku stává kořistí bezuzdného konzumu podobně jako gumové rohlíky za korunu v kdejakém prodejním skladu při výpadovce z města. Proč tyto dlouhodobě nevratné kroky veřejnost přehlíží a zvyká si na ty pitomosti, jako na nevyhnutelné uspokojování potřeby za rádoby výhodných podmínek, je pro mnohé neřešitelnou záhadou, kterou se pokusím objasnit.

Je vidno, že i v těch nejmenších obcích se statistika asi příliš nemíjí se skutečností. Vesele se projektuje, saturuje, kopíruje a rychle staví páté přes desáté a na výstupu se mnohdy zdá, že koncepce chybí. Tudíž se zde moc nenavrhuje a architekti tím pádem víc práce, kterou by mohli, chtěli či měli dělat, věru nemají a asi v nejbližší době ani nebudou. Namísto prosazování individuálních řešení a předhánění v kvalitě poskytovaných služeb se projektující firmy podbízejí vzájemně s cenou a rychlostí plnění zadaných úkolů. Projektuje se na výrobní lince, a sem tam se něco někdy navrhne nového a možná i realizuje.

Oproti obecnému trendu ve stavebnictví, stále klesající honoráře architektonických a projekčních prací jsou bohužel výmluvným důkazem zvrácenosti konzumní a slevomatí kultury, přecházející v davové psychózy.

Veřejný sektor je bohužel v první linii motivován k rádoby nápravě škod soukromých investic a k produkci státem založeného tržního nadšení, když samolibě alibisticky obhajuje zrychlené postupy jako nutný důsledek expanzivní fiskální a měnové peněžní politiky.

Nejenom prostřednictvím dotačních stimul, se tak zakládá půda neúplných a nedomyšlených zadání, někdy nesmyslných na úplné dno vulkánu, které rozsévá v naší krajině nenapravitelnou zkázu. Zde mimoto i vyvěrá byrokratický proces předpokládání a odvozování ceny architektonických a projektových služeb, který pozvolna zaplavuje a ovlivňuje privátní sektor, až se architektura stává už jen neoplácenou ctností.

V horším případě se vůbec nekoná, jelikož se více nepožaduje a tak ani nevyskytuje. Následkem se jenom vzácně objevují nové veřejné stavby, se kterými může obyčejný smrtelník komparovat svoje vlastní nároky, touhy a potřeby, a ze kterých architektura přirozeně sálá.

Lidem se tímto způsobem nepřímo vnucuje naučit se rychle tolerovat hnus a respektovat naplnění jen bazálních funkcí. Netrvá to dlouho a většina se s tím řešením v celé míře spokojí, po krátké době začnou nedostatky úplně přehlížet, považovat za (s)prostě normální.

Uvadající vůle architektů účastnit se utváření veřejných prostor, kterou v čím dál ve větší míře suplují ryze technická vyřešení inženýrů, nezaostřená na širší kontext, má z toho důvodu příčinnou souvislost se současným trendem privátní poptávky, která degradovala svůj požadavek na pouhé sdělení „chci projekt" a musí to být hned!

Ignorovat, co se děje ve veřejném prostoru, nebo to jen z dálky komentovat či diskrétně kritizovat beze snahy, bez účasti zvláště v současné době, je jako zapálit strom, na který jsme si vyšplhali, proto abychom se podívali, co za nebezpečí je před námi.

Ne každé zadávací řízení je absurdní, ne u každého je výběr determinován pouze cenou. Ne v každé obci vědí, kdo je architekt a co dělá, a ne vždycky se rádi smiřují s tím, jak jejich zadávací řízení iniciované dotační akcí, na kterou je jen omezený čas, vlastně dopadlo nebo vypadá. Přičinlivost každého i v té nejmenší obci, kdo může nabídnout odbornou radu starostovi je cestou, jak situaci zlepšit.

Že veřejné zakázky nejsou z jakéhokoliv důvodu zrovna atraktivní, je vinou všech - jak politiky, úřadů, stavovských organizací, tak každého z architektů.

Změny je možné vynucovat a prosazovat jen tehdy, když bude existovat oprávněný důvod ke kritice stovek subjektů a ne pouze desítek z nich.

Kausa „Zakázky jsou přece podhodnocené. Je to vina jen nejnižší ceny."

Zadávací dokumentace v drtivé většině předpokládá nebo očekává zadavatelovu určitou hodnotu plnění. Jenom málo ze zadavatelů, nazývá tuto částku zároveň cenou maximální či jinak limitovanou, což bohužel často uchazeči o zakázku přehlížejí. A priori se do těchto soutěží nehlásí a zvláště tehdy, je-li kritériem výběru dodavatele v plné míře právě (nejnižší) cena.

Jestliže uvažují nad účastí, tak kouzlí s odhady dřív, než nastudovali kompletní zadání a podklady, navštívili zájmovou lokaci, komunikovali s odpovědnou osobou, či vyslali dotazy k nejasnostem, a snaží se s kalkulací automaticky nacpat do domnělého intervalu stanoveného úředníkem či politikem. Předbíhání nejnižší ceny se následkem nabaluje jako lavina, která dřív nebo později musí někoho zadusit.

Zde nicméně nebyla založena chyba jen na straně úředníka, jak si mnozí myslí, protože jím uvažovaný předpoklad vycházel z předem dané procedury odvozování, kterou musí být schopen kdykoliv vysvětlit a obhájit.

Proces není vpravdě transparentní… Třeba úředník odvozuje z trhu, jak jej zná, jednoduchým průzkumem dle předpisu – respektive metodou tzv. poptávkového řízení, jehož prostřednictvím se doptá několika subjektů v jeho agendě, avšak nedeklaruje podmínky zavazující k uzavření smlouvy. Po případě a zkušenosti předpokládanou hodnotu zakázky přebírá z obdobného předmětu a rozsahu plnění.

O jaké firmy, které jsou takto oslovovány, jde a zda projektují sklady, školy, márnice nebo dálnice, osoba pověřená sestavením podmínek soutěže neřeší, osvíceným být přeci nemusí. V těchto případech je vidno, že při přípravě zadání a hodnocení nabídek jasnovidně chybí profesionál, ve věci autorizovaná osoba. Je dobré vědět, že požadavek přísedícího profesionála byl součástí novely schváleného Zákona o veřejných zakázkách, kterou koncem roku 2013 senát strčil pod koberec a dobře zabetonoval, ještě než se mohla novela odzkoušet.

„Jak jej zná" je velmi důležitý pojem pro pochopení zadavatelova postoje a legislativního nedostatku pracovně nazvaného Lapsus 360, který by měl být předmětem zájmu a svébytného hájemství stavovských organizací ČKA a ČKAIT.

Stále totiž chybí v legislativním nastavení „tlustá čára", jako jasné vymezení profesních kompetencí. Na příkladu zejména v otázce nároků na kvalifikaci osob navrhujících a projektujících pro kulturní památky či stavby v památkově chráněných územích, které si každý zadavatel vykládá po svém.

Dále pak skutečnost, že zhruba v polovině řízení, kde má jít o novou veřejnou stavbu, přístavbu, nástavbu či rekonstrukci nenarazíte v zadávací dokumentaci či smlouvě o dílo na pojem návrh či studie, ba se zde ani jednou nevyskytne slovo architekt. Vše je bagatelizováno a shrnuto pod pojem požadavek „projektanta" respektive projekt pro územní rozhodnutí či stavební povolení, ačkoliv neexistuje žádná předchozí koncepce, ze které by měl „projektant" vycházet.

Zakázek toho založení se zúčastní právě projektanti inženýři a projekční firmy, protože je zde výslovně uváděna požadovaná kvalifikace na inženýra pro pozemní stavby, která však, o čemž zřejmě jen málokdo ví, není a nemůže být překážkou k účasti architektům, jejichž působnost je ve své podstatě nadřazenou.

Cena inženýrova „technického vyřešení" je v takových zakázkách hodem bumerangu promítnuta a přenášena do ceny kreativní tvorby a duševního vlastnictví. Epidemie, která se šíří stále rychleji a aplikuje u stále většího procenta zakázek má stále jen málo pozorovatelů.

Nejen byrokraté, ale také ve velké převaze veřejnost, dodnes nedokáží rozlišit mezi hlavní činností či zaměřením autorizovaných architektů a autorizovaných inženýrů a techniků. Existuje jen projektant, a od tehdy také projekt nebo naopak.

Kausa „Výběrové řízení je zmanipulované…kam se ohlédneš, jen korupce."

Nemohu úplně zpochybnit první část věty, protože po pěti letech sledování vývoje přípravy zadávacích podmínek a samotných průběhů řízení, začnou člověku některé dokumenty doslova svítit před očima a názvy jistých subjektů rezonovat v uších. Korupce možná bývala byla kdysi zřejmě prorostlá všemi oblastmi služeb veřejné sféry, ale nelze to v současnosti více generalizovat, protože minimálně s platformou pro architekty začíná existovat nezaujatý zájem a mechanismus samoregulace.

Jinými slovy, šíření informací o věci veřejné, transparence a probuzení zájmu je dokonalým preemptivním opatřením, které vede k čistému průběhu zadávacího řízení až do jeho konce. Podstatně se zužuje prostor právě pro korupci a blbostí pro peníze a úplaty postaví mnohem méně.

Tam, kde není vůle nechat příležitost otevřenou všem kvalifikovaným subjektům, se vyhlášení opětovně ruší a ztužují kvalifikační podmínky, přibývají zbytečné články o tom, kolik rozhleden nebo sociálních zázemí jste měli v minulosti navrhnout či naprojektovat s upřesněním, jak exaktně vysoké měly rozhledny být či kolik záchodových prkýnek projekt předpokládal jako vyhřívaných s fontánou.

Jistý díl viny na situaci bych osobně přiřkl na stranu ČKA, která má mandát a dostatečnou autoritu přičinlivou aktivitou ten trh jaký je – pokusit se zásadně proměnit. Myslím, že dlouhodobě a pasivně přehlížela méně významné zakázky a zatím stále ignoruje problém absurdních kvalifikačních předpokladů, diskriminujících ustanovení a jiných protivenství principům §6 Zákona o veřejných zakázkách, jehož dvě věty musí být dodržovány u všech řízení bez ohledu na jejich finanční objem a rozsah. Naštěstí v čím dál větší míře už sami architekti tato zadávací řízení napadají (nepříjemnými) dotazy, když zpochybňují právě dodržení zásady zákazu diskriminace a jiné přešlapy v textu smlouvy a zadávací dokumentace. Často jen s argumentací na vachrlatých základech postavenou alespoň nenechají pokušitele v klidu usínat.

Obecně chci shrnout, že rozsahu korupce, nepotismu a dalším třeba jen nelegitimním jednáním, není ze strany ČKA podle mého věnována dostatečná pozornost pro její tichý a pasivní nesouhlas, který prosazuje ignorací způsobů zadávání veřejných zakázek jiného typu, než kterou je soutěž o návrh.

Zároveň zde si možná jen málo architektů uvědomuje, že mediální ohlas a veřejný dojem z deseti úspěšně proběhnuvších soutěží, do kterých se zapojí stovky šikovných kreativců, překonává jedna zpráva o korupčním jednání několika jedinců z profesních řad, anebo zpráva o jednom realizovaném nesmyslu, kterému se ke všemu oficiálně nemůže dostat konstruktivní odborné kritiky.

Domnívám se tady, že soustředěnost komory pouze na prosazování architektonických soutěží a jejich značkování, je stoický a nabubřelý přístup vykazování činnosti a oslňováním rostoucí statistikou, ale výhledově nepomáhá řešit aktuální problémy a nezájem architektů o spoluvytváření veřejného prostoru na bázi, která je už nějak nastavena. Faktické vyhynutí architektů s jejich ctností působit ve veřejném prostoru je zhoubnou nemocí a bude mít dopady do privátního trhu, který chtějme nazývat ještě jakžtakž zdravým a racionálním.

Nezpochybnitelná proměna přístupu ČKA byla však posledních dvou letech vidět, neboť téma veřejných zakázek (bez ohledu na druh a rozsah) přehlušila vnitro-institucionální rozpory, půtky o moc a funkci, až se začaly konečně bořit bariéry vzájemné nevraživosti.

Několik jednání, prosazení a spojenectví stavovských organizací, doprovázený demonstrací samotných architektů zažehlo svíci ve tmě naděje. Přestože ji první náraz větrů od pólů a politiků briskně uhasil dřív, než se stihlo vyslovit slovo „architektura", měla tato jednání, akce, manifestace a vzpírání se určitou ozvěnu ve společnosti i úřadu.

Pořád to ale nemůže stačit. A osobně se domnívám, že je třeba jít víc do hloubky.

Například, by se nemuselo stávat, že v proklamovaném dokumentu s názvem „Politika architektury a stavební kultury ČR" na str. 30 nalezneme čísla, která vyjadřují přidanou hodnotu podpoře tohoto ambiciózního projektu v poměru odpovídající výkonu tržeb jedné pípy na pražské Náplavce.

V druhém případě, proč je nutné si více všímat veřejných zadávacích řízení, které má tento dokument takzvaně napravovat, stojí argument, vyplývající z aplikace jednoho z uvedených cílů Politiky architektury… – tedy na příkladu skutečnosti, že zpracovatelem „Výzkumu vhodných nástrojů ke zvyšování stavební kultury" se stal spolek Brontosauři ekocentrum Zelený klub, který v předmětném zadávacím řízení zvítězil a v květnu letošního roku podepsal s TAČR smlouvu. Samozřejmě díky o 15% nižší nabízené ceně za plnění oproti druhému uchazeči - Fakultě architektury, která deklarovala „jen asi" o 50% vyšší odbornost.

Už nemůžeme dočkat výstupů, které nástroje nám ekocentrum za ten pár miliónů brzy představí…

Myslím si, že architektura a obecně i kultura u nás bude stále stagnovat ba hůř i degradovat, jestliže architekti a další kreativci neopustí praxi „jen pasivní resistence" proti byrokratizaci jejich činnosti a politizaci jimi vyvolených autorit a institucí.

Argumentačně schopný aktiv může vzniknout jen tehdy, když disponuje dostatečnými nástroji umožňující pečlivě studovat informace a identifikovat zdroje problému hned na jejich počátku.

Bc. Adam Ehl / zaujatý administrátor komerční a nezávislé platformy hledame-architekta.cz

[text byl v některých částech formálně a gramaticky upraven 1/2016]